

СЛОВНИК УЧИТЕЛЯ ТА МЕТОДИСТА

Словник містить терміни, які увійшли до активного словника вчителя протягом останнього часу, а також терміни, які інколи вживають у неправильному значенні. Вони стосуються не лише лінгвістики, педагогіки й методики, а й риторики, етики, психології, психолінгвістики та ін. наук

АВТОРСЬКІ НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ – складова програмно-методичного забезпечення освітнього процесу навчально-виховного закладу. А.н.п. характерні оригінальні концепції. Запровадженню А.н.п. передують експертиза, апробація та сертифікація.

Типові навчальні програми розробляють на основі вимог державного стандарту стосовно певної освітньої галузі. Створення такої програми має бути результатом копіткої праці фахівців з різних галузей знань: спеціалістів з певної науки (вони визначають зміст і обсяг, умінь, навичок), педагогів, психологів, які розподіляють матеріал за роками навчання у відповідності до вікових особливостей дітей, методистів (вони розробляють необхідне для якісного засвоєння матеріалу та формування умінь і навичок науково-методичне забезпечення). Типові навчальні програми затверджує Міністерство освіти та науки.

Робочі навчальні програми розробляють на основі типових програм з урахуванням рівня підготовленості та умов навчання (наявності інформаційного, технічного, методичного забезпечення навчального процесу) конкретного навчального закладу. Р.н.п. затверджуються шкільним методичним об'єднанням.

Авторські навчальні програми можуть, з урахуванням вимог державного стандарту, на відміну від типових програм, реалізувати інші підходи до розгляду навчального матеріалу, відбивати іншу логіку викладу, передавати інші погляди на явища і процеси, які розглядаються. Такі програми обов'язково повинні мати зовнішні рецензії науковців відповідної галузі, а також педагогів, психологів, методистів. Пройшовши експертну оцінку Експертної ради МОН, авторські програми одержують статус «Рекомендовано». Найширше авторські програми використовують у викладанні курсів за вибором.

АВТОРСЬКІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ - розроблені вчителями-практиками технології, у яких поєднано адекватні змістові та цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання структурно-логічні, діалогові, інтеграційні, ігрові, тренінгові, комп'ютерні технології.

АДАПТАЦІЯ ТЕКСТУ - пристосування (здебільшого спрощення) тексту з урахуванням рівня підготовленості учнів до його сприймання та опрацювання.

АДЕКВАТНІСТЬ ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ - відповідність дидактичного матеріалу визначеній навчальній меті уроку.

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – заходи, що застосовуються з метою її інтенсифікації та підвищення активності. Здійснюється за такими напрямками: а) педагогічний (застосування форм і методів навчання, які стимулюють пізнавальні інтереси); б) психологічний (збудження психічних процесів: відчуття, сприйняття, мислення, уяви і под. учнів з метою їхньої підготовки до активної пізнавальної роботи); в) соціально-психологічний (організація міжособистісного спілкування в навчальній групі, яка сприяє змаганню та взаємонавчанню її членів, заохочення індивідуальних досягнень з боку педагога та групи); г) соціально-економічний (підвищення особистої соціальної та економічної зацікавленості в більш високих результатах навчальної діяльності).

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (АМО) - методи, що створюють умови для вияву активності суб'єктів спільної діяльності «учіння-навчання». Поєднують ознаки методів педагогічного впливу та компонентів змісту освіти, оскільки через них можна передати навички діяльності, які не передаються вербальним шляхом. Проектувати навчальну ситуацію, у якій виявляється діяльнісний зміст освіти, можна лише через АМО.

АКТУАЛІЗАЦІЯ – 1) відтворення в пам'яті системи знань (понять, положень, правил, фактів, уявлень), життєвого досвіду, засвоєних раніше способів учіння з метою наступного їх використання у пізнавальній діяльності; 2) перехід від можливості до дійсності.

АКТУАЛЬНЕ ЧЛЕНУВАННЯ РЕЧЕННЯ - виділення в реченні його частини (слова, словосполучення), що містить уже відому з попереднього речення (речень) інформацію, тобто *теми* (у шкільній практиці – «дане», воно ж «відоме»), та частини, що містить уперше повідомлювану інформацію, тобто *рему* (у шкільній практиці – «нове»). Завдяки темо-рематичним зв'язкам між реченнями в тексті забезпечується розвиток думки. Застосовується в лінгвістиці тексту (теорії будови тексту).

Актуальне членування речення:

Порядок слів:

Прямий
Д-Н

Інверсія
Н-Д

АКТИВІЗАЦІЯ СЛОВНИКА УЧНЯ – робота, спрямована на уточнення та збагачення активного словника школяра. Учень має засвоїти не лише лексичне значення слова (пряме й переносне), а й сполучуваність його з іншими словами. Прийоми: складання словосполучення (речення, тексту) із заданим словом; уживання певного слова в усному/письмовому переказі/творі; складання висловлювання за опорними словами; взаємне рецензування мовного оформлення таких висловлювань і под.

АКТИВНИЙ СЛОВНИК УЧНЯ - частина словника, що використовується школярем у самостійному усному й писемному мовленні (діалогах, переказах прочитаного, творчих роботах). Розширюється за рахунок пасивного словника.

АЛГОРИТМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ – напрям педагогічних досліджень, який акцентує на використанні структурованих алгоритмів розв'язання навчальних завдань.

АЛГОРИТМ У НАВЧАННІ МОВИ. Алгоритм - перелік елементарно простих, взаємно пов'язаних операцій (кроків), послідовне виконання яких приводить до правильного розв'язання завдань певного типу. Найчастіше застосовують на уроках граматики і правопису. Найбільш популярними є алгоритми перевірки ненаголошеного голосного у корені слова (основні операції: 1) визначення в слові місця наголосу; 2) виділення літери, що позначає на письмі сумнівний ненаголошений голосний звук; 3) визначення кореня; 4) установлення наявності чергування голосних звуків; 5) перевірка ненаголошеного голосного наголосом; а також перевірка ненаголошених голосних у особових закінченнях дієслів, розпізнавання частин мови, перехідних і неперехідних дієслів тощо. Мають велике значення особливо на першому етапі вивчення правила, коли застосовувати його практично школярі тільки вчать. Високу ефективність застосування алгоритмів у процесі вивчення мови доведено експериментально. Складання алгоритмів учнями активізує їхню пізнавальну активність і розвиває мислення.

Зразок 1.

АЛГОРИТМ РОЗПІЗНАВАННЯ ІМЕННИКА

1. Перевір, чи означає слово назву предмета.

ТАК

2. З'ясуй, чи можна поставити до нього питання *хто?* або *що?*

ТАК

3. Встанови, чи належить слово до одного з родів.

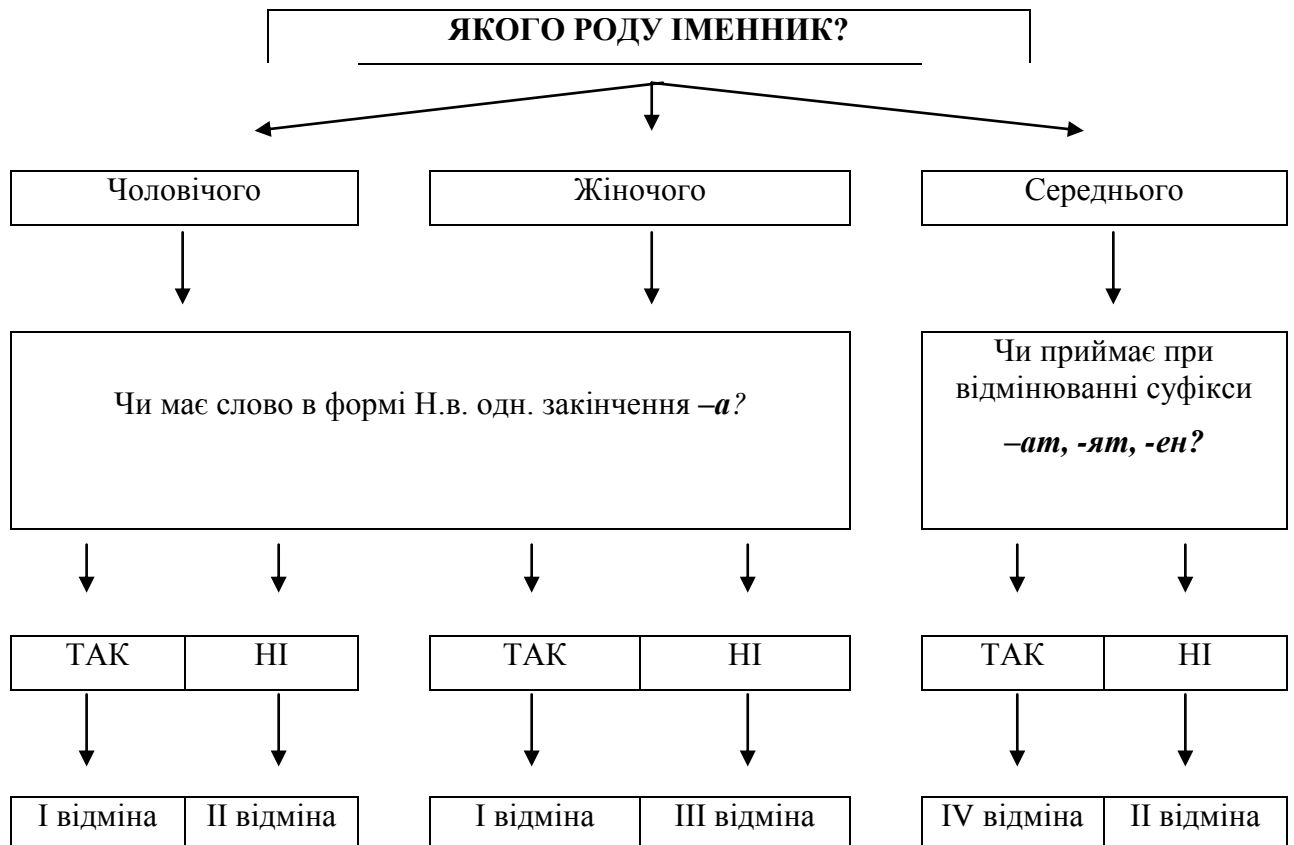
ТАК

4. Встанови, чи змінюється слово за відмінками й числами.

ТАК

ЗРОБИ ВИСНОВОК: ЦЕ СЛОВО – ІМЕННИК.

Зразок 2.

АРТИКУЛЯЦІЯ (від лат. *articulatio* – розчленування) – діяльність мовленнєвого апарату, внаслідок якої утворюються звуки.

АУДІОКНИГА – текст (інформаційний, художній, публіцистичний), поданий у аудіоформаті. Використовують з метою активізації слухових (або слухових та зорових разом) аналізаторів у процесі ознайомлення з навчальним матеріалом. На уроці А. застосовують з методичним супроводом

у вигляді інструктажу, завдань і вправ, виконання яких потребує уважного прослухування тексту.

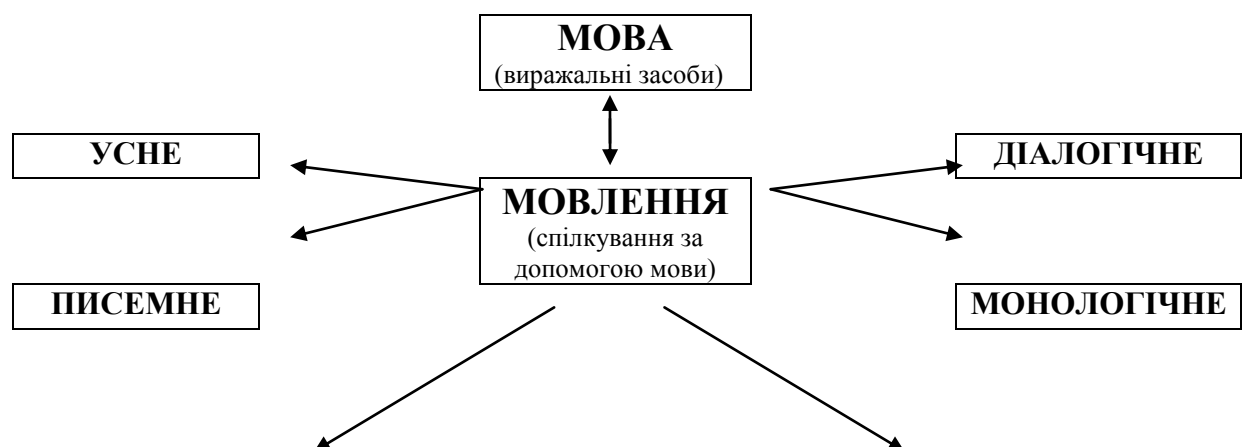
АУДІЮВАННЯ - один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що полягає в одночасному сприйнятті на слух і розумінні людського мовлення і є основою спілкування. Розрізняють *репродуктивне* та *продуктивне* аудіювання. Основною ознакою репродуктивного аудіювання, на відміну від продуктивного, є повторюваність усної інформації. У школі до репродуктивного аудіювання вдаються у процесі проведення усних переказів та підготовки до творчих робіт. У природній ситуації спілкування співрозмовники вдаються до продуктивного аудіювання. Сприймати усно передавану інформацію можна глобально, докладно й критично. *Глобальне* (ознайомлювальне) аудіювання вимагає від слухача загального охоплення змісту повідомлення, вміння визначити його тему й головну думку, ділити його на смислові частини, розрізнити композиційні елементи. *Докладне* аудіювання передбачає найповніше сприйняття змісту повідомлюваного. *Критичне* аудіювання вимагає оцінки сприйнятих тверджень.

ВЕРБАЛІЗМ (від лат verbalis - словесний) – зловживання словом, марнослів'я, пустопорожнє пишномовство, за яким простежується відсутність глибокої думки.

ВЕРБАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ – процес передавання інформації за допомогою мови.

ВИДИ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – аудіювання (одночасне слухання-розуміння), читання, говоріння й письмо. Час, що витрачається людиною на різні види мовленнєвої діяльності, розподіляється приблизно так: аудіювання – 45%, говоріння – 30%, читання – 6%, письмо – 9%. Говоріння й письмо є *продуктивними* видами мовленнєвої діяльності (мовець творить мовленнєвий продукт), аудіювання й читання – *рецептивними* (готовий мовленнєвий продукт сприймається мовцем).

Література. Бондаренко Н. Читання як проблема методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. - №12. – С.19 – 25.97

ВИСЛОВЛЮВАННЯ – акт комунікації; одиниця повідомлення, що має смислову цілісність і може бути сприйнята адресатом мовлення. У процесі навчання мови робота над висловлюванням проводиться у формі складання речень; відповідей на питання вчителя; розгорнутих відповідей за змістом вивченого; творчих робіт; доповідей тощо.

ВИРАЗНЕ ЧИТАННЯ – читання з дотриманням системи правил (орфоєпії, артикуляції, дикції тощо).

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ – одна з фундаментальних тенденцій розвитку освіти. Відображає формування єдиного інформаційного, освітнього й соціального простору в масштабах усєї планети, зокрема через діяльність засобів масової інформації, канали Інтернет.

ГОВОРІННЯ – один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що полягає у перекодуванні думки в звукові сигнали, переведенні внутрішнього мовлення у зовнішнє (акустичне). Ситуативно вмотивований і ситуативно зумовлений процес. Ситуація спілкування спричиняє мотив (мету): виникає потреба щось з'ясувати, необхідність щось повідомити, до чогось спонукати. Результат говоріння – усне висловлювання.

ГОЛОС – звуки, що їх виробляє голосовий апарат людини. Володіння голосом – необхідна умова підготовки вчителя. Характеристики Г. – висота, сила, тембр. Руйнівні чинники – переохолодження, перевтома, тютюнопаління, зловживання алкоголем.

ГУМОР (від лат. humor – волога; за античними уявленнями, стан організму, що визначає настрій людини) – сприйняття та змалювання дійсності у жартівливій, м'якій інтонації (на відміну від сатири).

ДЕДУКЦІЯ (від лат. deductio – виведення) – метод умовиводу за типом від загального до конкретного (дедуктивний метод Шерлока Холмса). Протиставляється *індукції*.

ДЕМАГОГІЯ – замасковані під глибоку аргументацію на користь людей голослівні аргументи, якими насправді маскують корисливі розрахунки, прагнення маніпулювати слухачам або/і некомпетентність.

ДИКЦІЯ (від лат. *dictio* – вимова) – манера вимовляння звуків і слів.

ДИСКУРС – емоційна атмосфера, семантичне поле, що створюється «між рядками» в тексті; певною мірою збігається з поняттям *підтекст*.

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ МОВИ – організація навчальної діяльності школярів одного класу на основі їх об'єднання в групи за інтересами, рівнем готовності до виконання певних видів роботи тощо. Кожна група одержує завдання різного рівня складності. Дає можливість забезпечити умови для розвитку учнів кожної групи. Не суперечить застосуванню визначених чинними програмами єдиних вимог до знань, умінь і навичок школярів.

ДІАЛОГ – вид мовлення (найчастіше усного), для якого характерні почергові висловлювання двох або кількох співрозмовників. Усне діалогічне мовлення здійснюється за умови безпосереднього контакту співрозмовників, кожен з яких почергово то слухає/сприймає, то говорить. Тому щоб навчитися діалогу, необхідно досконало оволодіти такими видами мовленнєвої діяльності, як аудіювання та говоріння. Діалогічне усне мовлення передбачає розуміння співрозмовниками реальної ситуації спілкування, зорове сприйняття співрозмовниками одне одного (міміки, жестів), сприйняття інтонаційного оформлення мовлення. Зорієнтувавшись у ситуації спілкування, кожен зі співрозмовників планує своє висловлювання (планування відбувається у *внутрішньому* мовленні). Діалогічне мовлення є ланцюгом *реплік*, які породжуються в процесі спілкування двох або декількох осіб. Розрізняють *репліку-стимул*, яка спонукає співрозмовника до відповіді або дії, та *репліку-реакцію*, що звучить у відповідь.

Зберігаючи у *внутрішньому* мовленні початок розмови (зміст попередніх реплік) кожен зі співрозмовників знову-таки у *внутрішньому* мовленні планує «сміслові згустки» наступної репліки. Плануючи репліки, слід передовсім визначити мету (мотив) спілкування, його зміст (основну тезу) й логічно «просуватися» до досягнення цієї мети.

Оскільки репліки становлять єдине ціле, у методиці навчання мови діалог розглядають як вид зв'язного мовлення (текст). Методика навчання діалогу розроблена недостатньо, тому діалогічні вміння досі формуються переважно в побутовому спілкуванні. Важливими для діалогу є невербальні засоби спілкування: міміка, жести, інтонація. У писемній формі діалогічне мовлення використовують у художніх творах як засіб відтворення мовлення та характеристики персонажів.

Репліки співрозмовників пов'язані за змістом (єдиною темою), більшість із них взаємозумовлені й пов'язані структурно, тому, з погляду синтаксису, вони утворюють такі структурно-граматичні об'єднання, як діалогічні єдності. Характерними для діалогу є такі ознаки: граматична неповнота речень, використання простих синтаксичних конструкцій, різних

речень за метою висловлювання, звертань і вставних слів, вигуків і часток тощо.

ДИАЛОГ У РИТОРИЦІ - спосіб будови промови, що включає елементи співбесіди з аудиторією, або в монологі оратора імітує реальний діалог.

ДІЯЛЬНІСТЬ – 1) Специфічна для людини форма ставлення до світу, зміст якої складає його цілеспрямовану зміну та перетворення. Основний вид Д. – праця. 2. Специфічно людська, регульована свідомістю активність, породжувана потребами та скерована на пізнання та перетворення довкілля та самої людини.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ – метод, у основу якого покладено ідею про подібність етапів та логіки навчального та наукового пізнання. Передбачає таку організацію навчального процесу, за якої учень засвоює елементи методології та методики наукового аналізу явищ і процесів та оволодіває вміннями самостійно одержувати нові для нього знання.

ДОСЯГНЕННЯ НАВЧАЛЬНІ розподіляють за такими рівнями:

Рівень засвоєння змісту освіти	Рівень навчальних досягнень
1. Відтворення та запам'ятовування вивченого матеріалу різної складності.	1. Іформованість (орієнтованість) – засвоєння певного обсягу знань та вміння їх відтворювати
2. Застосування знань у звичних умовах за зразком або на основі узагальненого алгоритму (схеми).	2. Грамотність - спроможність розв'язувати щоденні завдання з опорою на наявні предметні знання й уміння застосовувати основні способи пізнавальної діяльності.
3. Застосування знань у незнайомих умовах, тобто творчо (наприклад, на основі узагальненої ідеї).	3. Компетентність - здатність розв'язувати проблеми, що виникають, засобами предмета.

ЗАСВОЄННЯ – процес, що забезпечує розвиток. На противагу навчанню не має зовнішнього продукту, а призводить лише до появи у індивіда нового способу діяльності, нової здібності. Головний об'єкт З. – спосіб діяльності.

ЗНАННЯ – сукупність відомостей про дійсність, виражена у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій за зафіксована в знакових системах природних та штучних мов

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ – унікальне поєднання психо-фізіологічних даних та особистісних рис, притаманне конкретній людині, що відрізняє її від інших людей.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ – тлумачення, пояснення, розкриття змісту чогось.

ЕВРИСТИКА - історично започаткований Сократом (470 – 399 до н.е.) особливий метод ведення діалогу, навчання, що ґрунтується на системі навідних питань, які спонукають, «підштовхують» співрозмовника до самостійного вирішення проблеми.

ЕВРИСТИЧНА БЕСІДА - метод навчання, який полягає в тому, що вчитель вміло поставленими запитаннями (інколи навідними), спонукає учнів самостійно на основі їхніх знань, уявлень, життєвого досвіду, спостережень приходити до певних висновків, формулювати поняття і правила.

ЕМПАТІЯ - проникнення у внутрішній світ іншої людини (аудиторії) через емоційну ідентифікацію, співчуття.

ЕРИСТИКА - наука, що навчає вмінню сперечатися, переконувати в істинності власних суджень, поглядів, правильно вести полеміку.

ЕРУДИЦІЯ (від лат. eruditio – вченість) – наявність глибоких знань і тій чи іншій галузі; виникає як результат копіткої праці індивідуума над собою

ЕТИКА - філософська наука, що вивчає мораль; умовна система моральних норм та обов'язків людей стосовно один до одного та суспільства в цілому.

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ - мовні *кліше*, що виникли в національній мові у процесі культурного розвитку народу (привітання, прощання, вибачення і под.)

ЖЕСТ – система міміки, рухів рук і тіла, що відіграє допоміжну, але важливу роль у мовленнєвому спілкуванні. Ж. бувають *механічні (автоматичні), ілюстративні та емоційні*. Система жестикуляції в культурі кожного народу складається історично.

ІНДУКЦІЯ (від лат. inductio – упровадження) – спосіб мислення від конкретного до загального. Протиставляється *дедукції*.

ІНДУКЦІЯ В НАВЧАННІ МОВИ - опора в навчальній роботі на умовиводи, у яких учень іде від конкретних випадків до загальних явищ, до закономірності. На основі дедукції будується евристична бесіда, організовуються спостереження над мовою. Індукцію покладено в основу пошукових методів навчання. Застосовується переважно у початковій школі та середній ланці. Невіддільна від дедукції.

ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ - зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, що ґрунтується на оригінальних

методиках розвитку різних форм мислення, творчих здібностей, соціально-адаптаційних можливостях особистості.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВИ (від лат. innovus) – зрушення у бік методичного оновлення навчального процесу, в основу якого покладено обов'язкову якнайактивнішу участь у творчо організованому процесі навчання його суб'єкта, тобто школяра, а також передбачення радості учня від досягнутого ним у навчанні успіху. Обов'язковими є опора на розвиток пізнавального інтересу учня та врахування емоційного фактора (високої самооцінки як засобу самоствердження в результаті досягнення навчальної мети). Методологічною основою інноваційного підходу є пошуковий метод, воно спирається на новації творчих учителів, на новітні технології навчання, на прогнозування (попереднє визначення очікуваних результатів навчання) та сугестопедію (навіювання учневі переконаності у його спроможності у досягненні успіху та впевненості у власних силах).

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ - цілеспрямовано організовані ситуації розвитку особистості. Передбачають створення умов для реалізації права особистості на індивідуальний творчий внесок, умови співробітництва та співтворчості (*технологія індивідуалізації навчання; комп'ютерні технології; проблемне навчання; технологія програмового навчання; ігрові технології* тощо).

ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ (від лат. intelligens – обізнаний, мислячий) – здатність генерувати думки та емоції, інтегрувати їх у річищі інтелектуальної проблеми та рафінувати крізь призму культури. І. невід'ємна від *емпатії, ерудиції, етики та естетики*.

ІНТЕНСИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ МОВИ – навчальні системи, які активізують приховані додаткові можливості засвоєння навчального матеріалу: застосування рольових ігор; сугестопедія (від *сугестія* – навіювання), гіпнопедія – навчання мови під час природного (не гіпнотичного) сну тощо.

ІНТОНАЦІЯ (від лат. intono - голосно вимовляю) - ритмо-мелодійний малюнок мовлення, основою якого є чергування підвищення та пониження тону голосу.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ – одна з глобальних тенденцій розвитку освіти, пов'язана з розширенням застосування комп'ютерів, інформаційних мереж і технологій в освітній практиці.

КВАЛІФІКАЦІЯ - 1) рівень, ступінь підготовленості людини до певного виду праці; 2) Професія, спеціальність; 3) Характеристика предмета, віднесеність його до певної категорії.

КІНЕСИКА - сукупність форм невербального спілкування, що проявляються у рухах людського тіла – погляді, міміці, жестах, поставі (позі), ході.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОМИЛОК. Допущені школярами в усному й писемному мовленні помилки поділяються на *мовні (граматичні, орфографічні, пунктуаційні)*, та *мовленнєві*. У письмових роботах визначаються *змістові, логічні* помилки.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ – спроможність вирішувати проблеми, які виникають у житті, засобами навчального предмету: а) розпізнавати з-поміж проблем, що виникають, такі, що можуть бути вирішені засобами даного предмету; б) формулювати й вирішувати такі проблеми із застосуванням предметних знань і вмінь; в) аналізувати застосовані методи рішення; г) інтерпретувати одержані результати, формулювати остаточні результати вирішення поставленої проблеми.

КОМПЕТЕНЦІЯ - сукупність знань, умінь і навичок, а також способів практичної діяльності учнів, які забезпечують практичне оволодіння навчальним предметом. **Компетенція мовна** – знання, вміння й навички, що забезпечують здатність школярів уживати слова, їхні форми, синтаксичні конструкції у відповідності до норм літературної мови, а також доречно та правильно використовувати синонімічні засоби мови. **Компетенція комунікативна** – знання, вміння та навички, необхідні для сприймання та розуміння чужих і продукування власних висловлювань відповідно до мети й умов (ситуації) спілкування. **Лінгвістична компетенція** – знання основ науки про мову, знання про мову як систему, володіння способами й навичками дій з мовним матеріалом. **Етнокультурознавча компетенція** - знання, вміння й навички, необхідні для засвоєння національно-культурної специфіки мови, оволодіння мовним етикетом.

Література. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К.: «К.І.С.», 2004.

КОМУНІКАТИВНА УСТАНОВКА - стан готовності мовця позитивно (або негативно) реагувати на співрозмовника у процесі спілкування.

КОМУНІКАЦІЯ - процес передавання інформації (ідей, думок, уявлень, вражень і под.). За типом стосунків між учасниками розрізняють міжособистісну, публічну, масову К.; у відповідності до засобів – мовленнєву, паралінгвістичну (жест, міміка, інтонація), знаково-речову (наприклад, художню) К.

КОРЕКЦІЯ – усунення відставання, відхилень у розвитку, порушень, дефектів в освіті, навчанні та вихованні.

КРЕАТИВНІСТЬ - стійка властивість індивіда виявляти соціально значущу творчу активність; рівень творчої обдарованості, здатності до творчості.

КРЕАТИВНОСТІ РІВНІ – ступені розвитку творчого потенціалу особистості, що відповідають її готовності до продуктивної участі в різних видах соціальної діяльності. Утворюють ієрархічний ряд: а) *докреативна діяльність* – рутинна праця, результати якої з причини низької компетентності або байдужого ставлення працівника слабкою мірою відповідають поставленим завданням; б) *репродуктивна діяльність*, що стабільно досягає високих результатів завдяки міцному засвоєнню працівником досвіду; в) *модернізація* – засвоєння і втілення останніх досягнень у певній сфері діяльності; г) *раціоналізація* – самоініційована розробка інновацій та удосконалень, які сприяють досягненню більш високих результатів; д) *новаторство* - висування й обґрунтування оригінальних ідей, що принципово змінюють підходи до виконання завдань та розв'язання проблем; е) *творчість* як духовна діяльність – збагачення теорії якісно новими ідеями та положеннями, що мають універсальне значення.

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ - поєднання комунікативної установки, знань з етики й психології спілкування та вміння застосовувати ці знання на практиці.

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ – галузь науки про мову, що почала активно розвиватися з 70-х років минулого століття. Основним поняттям лінгвістики тексту є **текст**, а предметом вивчення – зміст і структура (будова) тексту. Завдання лінгвістики тексту – виявити й дослідити загальні закономірності будови тексту.

ЛІНГВОДИДАКТИКА – теорія навчання мови; досліджує питання змісту навчального курсу мови на основі лінгвістичних досліджень, труднощі засвоєння мовного матеріалу, причини виникнення таких труднощів і шляхи їх подолання, визначає принципи, методи і прийоми навчання мови. Стосовно вивчення української мови у російськомовному середовищі досліджує характер білігвальних явищ, впливу інтерференції і на цій основі вибудовує методичні рекомендації.

ЛІНГВОМЕТОДИКА – те саме, що методика навчання мови.

МЕДІА-ОСВІТА – напрям у педагогічній науці, що досліджує засоби масової комунікації. Головні завдання: підготовка тих, хто навчається, до життя в інформаційному суспільстві, формування в них уміння здобувати й використовувати інформацію в будь-якому вигляді, здійснювати

комунікації, усвідомлювати та враховувати особливості впливу на людину засобів комунікації.

Література. Г.Онкович. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медадидактика // Вища освіта України, 2007. - №2.

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ У НАВЧАННІ МОВИ мають полягати у взаємопроникненні наук, що сприяє формуванню в учнів єдиної картини світу та розумінню ними взаємозв'язків явищ природи й суспільного життя. Чинною програмою передбачено зв'язок із *літературою* як видом мистецтва, що використовує мову як засіб передавання найтонших відтінків думки, почуттів і переживань, *історією*, що досліджує виникнення і розвиток мови та її роль у розвитку людства та ін.

МІМІКА - рухи м'язів обличчя, якими виражають емоції та почуття людини.

МОВНІ НАВИЧКИ – автоматизовані вміння, що формуються внаслідок тривалого вправління. Належать до інтелектуальних, проте їхня особливість полягає в тому, що, з огляду на безперервний контроль свідомості над мовленням, а також нестримний потяг більшості мовців до мовної творчості, вони ніколи не досягають абсолютної автоматизації (автоматизуються лише окремі елементи дій).

МОДУЛЬ – задокументована завершена частина освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу; *змістовий М.* - система навчальних елементів, поєднана за ознакою відповідності певному навчальному об'єктові; *дидактичний М.* складається із закінчених та взаємопов'язаних елементарних частин змістових та операційних знань.

МОЗКОВА АТАКА – організований процес генерування ідей у результаті безперешкодного і відкритого обговорення проблеми.

МОНІТОРИНГ В ОСВІТІ - постійне відстежування певного процесу в освіті з метою виявлення його відповідності визначеному результату навчання. Елементи М.: поточна, проміжна і підсумкова атестація, графіки та звіти, педагогічні ради, педагогічні консилиуми і под.

МОНОЛОГ – висловлювання однієї особи, здебільшого значне за обсягом, що має тему, головну думку, певну композиційну структуру. Вимагає від автора певного рівня підготовленості, вольових зусиль, необхідних для складання плану висловлювання, добору адекватних задумові мовних засобів тощо. У шкільній практиці робота над формуванням умінь і навичок складання монологу виявляється в роботі над різними видами переказів та творів.

МОРАЛЬ – система поглядів, норм, оцінок, які регулюють людську поведінку.

МОРАЛЬНА НОРМА - вимога, якої необхідно дотримуватися за будь-яких обставин, обов'язковий елемент моральних відносин і моральної культури суспільства.

НАВЧАННЯ – процес, що, забезпечуючи пізнання світу, передбачає певний зовнішній продукт, отримання нових засобів у діяльності (знань, умінь, навичок).

НАЦІОНАЛЬНА МОВА – підгрунття національної культури в її юридичних, політичних, релігійних, науково-освітнянських і побутових аспектах.

НЕОРИТОРИКА (Rethorica nova) – нова риторика, що виникла у другій половині ХХ ст. на підґрунті нових наукових дисциплін (комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвістики тексту тощо) і має за мету забезпечення ефективності комунікативного акту, засвоєння оптимальних алгоритмів спілкування та мовленнєвого впливу на людей, методи переконання аудиторії.

НЕТРАДИЦІЙНІ (НЕСТАНДАРТНІ) УРОКИ - уроки, що виходять за межі традиційних типологій. З-поміж них виділяють:

- інтегровані (побудовані на міжпредметних зв'язках: мови та літератури, мови й історії і под.);
- уроки в формі змагання: вікторина, турнір філологів, лінгвістичний конкурс, естафета, ділова або рольова гра, кросворд і под.;
- уроки з перенесенням традиційних форм позакласної роботи: «Що? Де? Коли?», КВК, спектакль, концерт, інсценування, диспут (дискусія);
- уроки, що імітують публічні форми спілкування: усний журнал, телеміст, прес-конференція, лінгвістична панорама і под.;
- уроки, що імітують культурні заходи: заочна екскурсія, мандрівка;
- уроки із застосуванням фантазії: урок-казка, урок-сюрприз від інопланетян і под.;
- уроки, засновані на відомих у суспільній практиці жанрах, формах і методах роботи: лінгвістичне дослідження, аналіз філологічних матеріалів, історичний коментар, репортаж, інтерн»ю;
- уроки на основі нетрадиційної організації навчального матеріалу: урок-презентація, урок одкровення, урок-сповідь.

НОВАТОРСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, породжена радикально новою педагогічною ідеєю.

ОБЛАДНАННЯ УРОКУ МОВИ - комплект усіх використовуваних на уроці навчальних посібників: підручники, посібники (збірники вправ, диктантів, переказів, тестів тощо), словники та довідники, роздавальний матеріал, унаочнення (таблиці, схеми, картини), а також зошити, дошка, крейда, ТЗН.

ОЛІМПІАДА - одна з організаційних форм позакласної й позашкільної роботи з навчального предмета, мета якої – виявлення й розвиток пізнавальних інтересів і здібностей школярів. Складається з кількох турів виконання учнями завдань підвищеної складності. Забезпечує масове охоплення учасників, виявляє їхню ерудицію, кмітливість, спонукає до творчості й самоосвіти.

ОПОРИ - гранично стислі узагальнені теоретичні відомості, подані у формі таблиці, формули або моделі. Використовуються як засіб запам'ятовування та орієнтир у практичних діях учня.

Література. Плиско К.М. Синтаксис української мови в опорних конспектах, таблицях і завданнях.

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ – вибір оптимального (найкращого, найдоцільнішого) варіанта процесу навчання в конкретній педагогічній ситуації. Основні критерії: результативність і якість вирішення навчально-виховних завдань за мінімальних витрат часу й зусиль учнів та вчителя. Включає: 1) визначення мети і завдань навчання на кожен урок; 2) відповідність змісту навчання цій меті і завданням; 3) доцільне поєднання форм навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова); 4) раціональний добір і поєднання методів навчання; 5) планування вивчення розділу, теми; 6) здійснення плану; 7) аналіз результатів і оцінка рівня оптимальності плану.

ОЦІНКА – загальний термін, що вживається для характеристики результатів навчальної діяльності відповідно до критеріїв їх відповідності встановленим вимогам. Поділяються на поточні, проміжні, підсумкові; виражаються у балах.

ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ – наука про сприйняття, освоєння та оцінювання нового в педагогіці. Основні категорії: педагогічне співтовариство, оцінювання та різновиди процесів освоєння нового, явища консерватизму і новаторства в педагогіці, особливості інноваційного середовища, готовність педагогічного співтовариства до сприйняття й оцінювання нового тощо.

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАЦІЯ – сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання; цілісна теоретична, технологічна і методична концепція оновлення

педагогічної діяльності, що забезпечує її вихід на якісно новий рівень; процес освоєння нового (засобу, методики, технології тощо).

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ – прийняття і здійснення педагогом оптимальних нестандартних рішень у змінних умовах навчально-виховного процесу.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА - комплекс загальнопедагогічних і психологічних умінь педагога, що забезпечує володіння ним своїм психофізичним станом, настроями, емоціями, мовленням тощо. Виділяють такі елементи П.т.: *вербальні* (голос, дикція, інтонація, темп мовлення); *невербальні* (міміка, жести, артикуляція, пластика); *соціально-перцептивні* (увага, сприйняття, спостережливність, увага); *володіння емоційним станом* (зняття напруження, саморегуляція, самонавіювання тощо).

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПАЛІАТИВ – тимчасова поступка педагога, що полягає у його навмисному «небаченні», «непомічанні» порушень учнем соціальних норм і створенні умов для унеможливлення їх у майбутньому; терплячість заради успішного розвитку дитини.

ПЕДАГОГІЧНІ ВІНАХОДИ – перетворення, конструювання окремих елементів педагогічних систем, методів, засобів, умов навчання та виховання.

ПЕДАГОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ - наймасштабніші новаторські педагогічні рішення, пов'язані з висуненням принципово нових педагогічних ідей та їхнім втіленням у конкретній педагогічній системі.

ПЕДАГОГ-ФАСИЛІТАТОР - педагог, який працює в системі особистісно орієнтованої педагогіки, сповідує заохочення й довіру як вираження особистісної впевненості в можливостях і здібностях учнів, підтримує їхню відкритість власним думкам і переживанням.

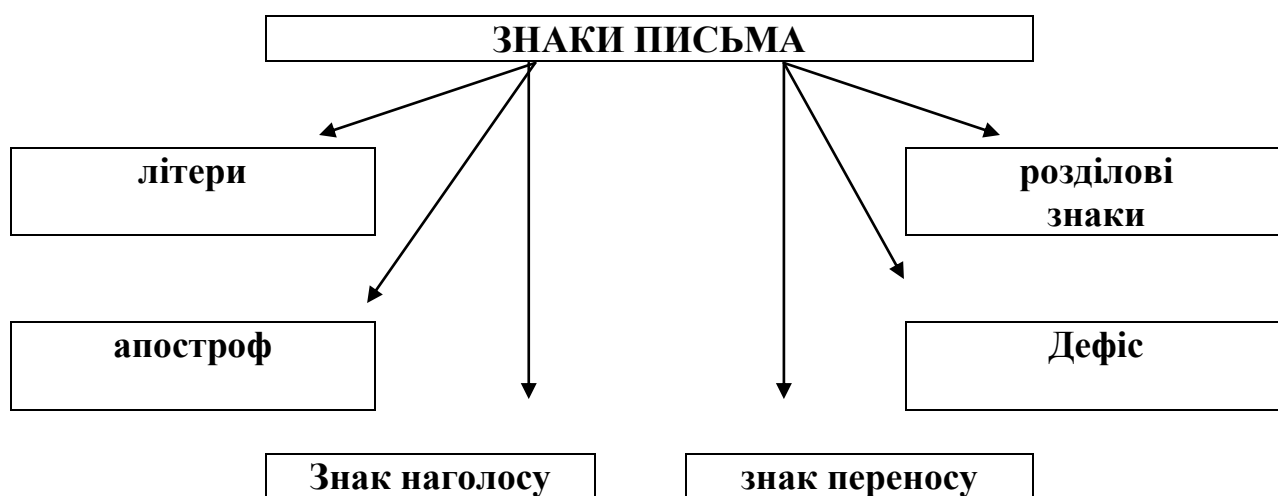
ПЕРЕДОВИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої позитивні результати у розв'язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються застосуванням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів і под.

ПЕРЕКАЗ – традиційний для школи вид навчальної роботи з розвитку зв'язного мовлення, що полягає в усному або письмовому відтворенні тексту-зразка (вихідного тексту). Сприяє розумінню логіки й композиції тексту, збагаченню та активізації словникового запасу, упорядкуванню граматичного ладу мовлення, а також формуванню вміння відтворювати й поєднувати різні типи мовлення (розповідь, опис, роздум), передавати стильові особливості тексту. Якнайбільше відповідає сучасним вимогам,

оскільки дає можливість організувати навчання видів мовленнєвої діяльності: школярі сприймають текст (аудіювання або читання), відтворюють сприйняте (говоріння або говоріння й письмо). За умови даного учням граматичного завдання може сприяти усвідомленому використанню школярами певних граматичних засобів мови. Завжди має виховний потенціал. Види переказу: за метою проведення: навчальні та контрольні; за повнотою передання змісту та мовних засобів: детальні (докладні), стислі, вибіркові, з творчим завданням.

ПИСЬМО – один з чотирьох видів мовленнєвої діяльності, процес кодування слів, речень, текстів за допомогою графічних знаків:

ПОНЯТТЯ В КУРСІ МОВИ – логічно оформлена думка про предмет або явище із зазначенням його суттєвих ознак. Засвоєння понять певної науки складають основу його вивчення. У процесі формування в учнів понять виділяють такі етапи:

- 1) накопичення виділених у процесі мовного спостереження основних ознак явища та їх первісне узагальнення;
- 2) визначення поняття із введенням відповідного терміну або підведення нового поняття під уже відоме родове поняття з визначенням важливих відмінних ознак;
- 3) поглиблення поняття, тобто визначення нових, раніше невідомих його ознак.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПОМИЛОК - досягнення автоматизації мовних умінь (вироблення правописних навичок) на основі багаторазового закріплення знань орфографії та граматики. Порядок попередження помилок такий: 1) розподіл уваги в процесі письма між сприйняттям змісту і контролем за формою записуваного; 2) формування навичок випереджувальної перевірки: визначення слів із «важкими» орфограмами та речень із «важкими» пунктограмами ще до їх написання; 3) формування навичок орфографічного та пунктуаційного коментування, а також самоперевірки записуваного у

темпі письма; 4) вироблення і тренування орфографічної пильності; 5) тренування у доборі слів із певними орфограмами та речень із певними пунктограмами; 6) вироблення звички користування словниками та довідниками.

ПОШУКОВІ (ЕВРИСТИЧНІ) МЕТОДИ НАВЧАННЯ – методи, які забезпечують максимальну пізнавальну активність учнів, що спирається на розвинутий пізнавальний інтерес. Відповідно до типології І.Я.Лернера і М.М.Сказкіна, до цієї групи належать такі методи: *частково-пошуковий, метод проблемного навчання та дослідницький*. До застосування названих методів схильні сучасні *інноваційні методики*. Пошукова діяльність учнів є перехідною ланкою до творчості.

ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД – метод залучення учнів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ діяльності, роблять висновки, пізнають закономірності.

ПРАВИЛА МОВНІ 1. Положення, що виражають певну закономірність мови у граматиці, фонетиці, словотворі тощо. 2. Припис, інструкція для виконання певної дії, перелік послідовності операцій, з яких ця дія складається у орфографії, орфоєпії, каліграфії тощо.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ – один із типів розвивального навчання, навчально-виховна система (інколи визначається як *метод навчання*), суттю якої є пошукова діяльність учнів, яка починається з формулювання *проблемних запитань* (саме вони допомагають учням визначити суть *проблемного завдання*; у проблемному запитанні завжди є прихована суперечність) і створення *проблемних ситуацій* (ситуацій, що породжують задачу, розв'язання якої спонукає школярів до активного мислення, для вирішення якої необхідно знайти й застосувати нові знання чи способи дій). Такі проблемні завдання бувають закладені у навчальних програмах, підручниках і проблемному викладі знань учителем, а також виникають у самостійній роботі учнів. Проблема ситуація – не просто складна ситуація, що виникає внаслідок недостатнього рівня знань учнів; вона передбачає зацікавленість школярів, виникнення в них потреби у її розв'язанні і обов'язково творчого внеску. У процесі розв'язання проблеми школярі засвоюють досвід творчої діяльності. Проте рівень знань, умінь і навичок учнів повинен бути достатнім, щоб почати пошук способу виконання проблемного завдання. Розв'язання проблемного завдання має бути обґрунтоване, підтверджене доказами. Істотною ознакою проблемного навчання є зближення психології мислення людини з психологією навчання.

Література. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів: проблемні ситуації // «Дивослово». – 2004, № 12. – С. 27 – 29.

ПРОБЛЕМНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ - методи засвоєння нових знань, за умови застосування яких учень бере участь у виробленні нового змісту знань (розв'язанні проблеми). Передбачають високу мотивацію учасників навчального процесу, можливості реалізації атмосфери діалогу й співробітництва.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНА - затверджений Міністерством освіти і науки документ, що визначає зміст і обсяг предмета, коло знань і вмінь, що мають бути обов'язково засвоєні учнями кожного класу. Укладаються відповідно до вимог Державного стандарту та Концепції навчання предмета. Існують програми різних рівнів: для загальноосвітніх навчальних закладів, для профільних класів, для класів з поглибленим вивченням предмета, факультативних курсів, а також «авторські» програми. На основі програм укладають підручники, навчальні комплекти та інші допоміжні навчальні матеріали.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКОМФОРТ - відчуття людиною тривожності через неспроможність пристосуватися до нових умов, депресію, несприйняття цінностей співрозмовників тощо.

РЕФЛЕКСІЯ – у філософії – роздум та самоспостереження, аналіз власних дій та міркувань, самозаглиблення, «повернення» свідомості на себе. У психології – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів та станів. У соціальній психології – не лише знання й розуміння себе самого, а й осмислення оцінювання себе іншими індивідами.

РЕЦИПІЄНТ - той, хто сприймає мовлення (на відміну від *продуцента*, який його творить).

РИТОРИКА – наука про способи переконання, ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей; красномовство. Як наука Р. склалась у Давній Греції. В Україні поширюється з кінця XVI ст..

РІВНІ НОВИЗНИ – ступені нового у педагогічних нововведеннях: *абсолютна новизна* (принципова новація, підтверджена відсутністю аналогів); *локально-абсолютна новизна* (використання в нових умовах новації, уже використовуваної на інших об'єктах); *умовна новизна* (незвичне поєднання раніше відомих елементів); *нормативна новизна* (оригінальність новації, що визначається її відмінністю від тих, які є нормою); *суб'єктивна новизна* (об'єкт є новим лише для певного суб'єкта).

РОЗДАВАЛЬНИЙ МАТЕРІАЛ – завдання і вправи на окремих картках для індивідуального виконання учнями. Сприяють розвитку самостійності. Використовуються для закріплення, повторення, узагальнення вивченого, а також як засіб перевірки рівня здобутих знань і набутих умінь і навичок.

СИТУАТИВНІ ВПРАВИ – вправи, які штучно моделюють в умовах шкільного навчання певні (бажано актуальні та максимально наближені до природних) ситуації спілкування, чим породжують необхідність створення учнями висловлювань діалогічного або монологічного характеру. Близькі до рольової гри: за завдання учителя кожен з учнів ототожнює себе з мовцем, який, потрапивши у конкретну ситуацію спілкування, виконує певну соціальну роль (школяра, його батька, учителя, лікаря, продавця і под.)

СЛОВНИКОВА РОБОТА В ШКОЛІ - галузь методики навчання мови, що охоплює засвоєння учнями нових слів та їхніх значень, відтінків значень, багатозначності й переносних значень слів, засвоєння синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, емоційно-експресивних забарвлень слів, сфер їхнього вживання. Мета словникової роботи - збагачення, уточнення й активізація словника учнів, а також удосконалення мовлення (усунення з активного словника діалектних слів, вульгаризмів). Проводиться здебільшого на практичному рівні, із використанням словників.

СЛОВНИКОВО-ОРФОГРАФІЧНА РОБОТА В ШКОЛІ – вивчення правопису важких для написання, рідковживаних або таких, що не перевіряються правилами, слів (запам'ятовування їхнього буквеного складу, звуко-буквений аналіз, запис, уведення до речень або текстів, перевірка їхнього написання за словниками, складання таблиць тощо).

СПІЛКУВАННЯ - соціальна форма взаємодії між людьми, опосередкована обміном думками, почуттями, ідеями, переживаннями. С. ділове – спілкування людей як виконавців соціальних (професійних) ролей, функціонально заданих програм і дій. С. неофіційне – спілкування, головними чинником якого є не соціальна роль, а особистісні якості, коло інтересів, почуттів, індивідуальність людини.

СТАНДАРТ ОСВІТИ – документ, спрямований на досягнення оптимального ступеня упорядкування у сфері освіти. Розробляється та затверджується державним органом. Установлює загальні принципи, правила, вимоги або характеристики стосовно змісту освіти.

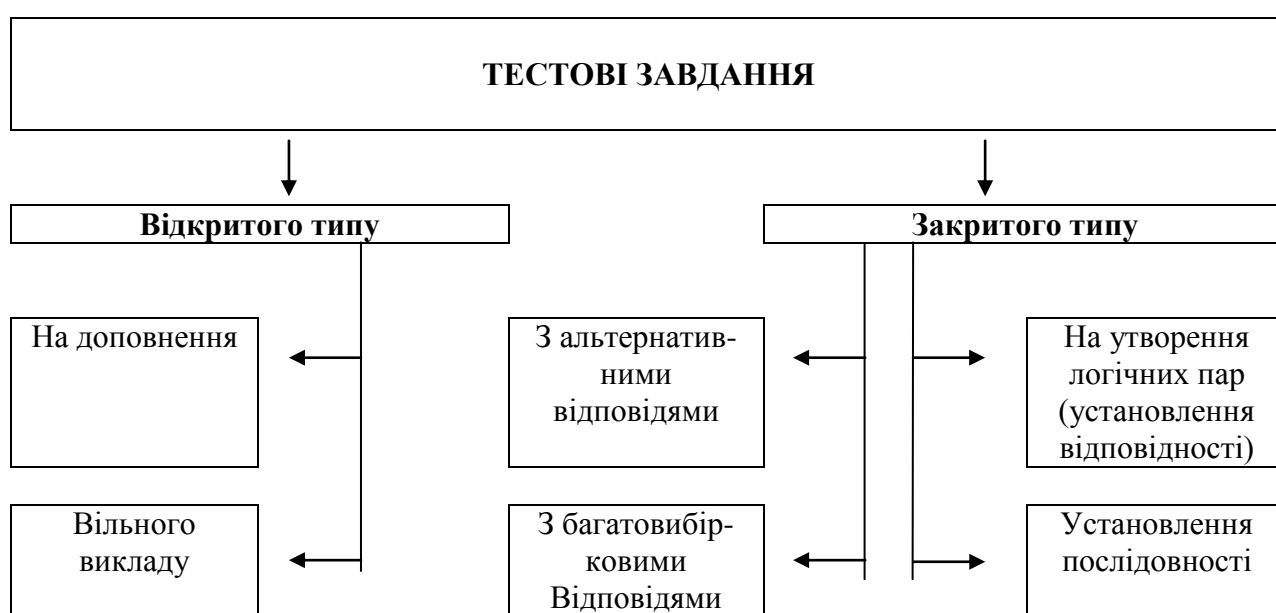
СТИЛЬ ВИКЛАДАННЯ розрізняють відповідно до ступеня орієнтації вчителя на підхід до явищ, що вивчаються, та врахування ним індивідуальних особливостей учнів, а саме: *репродуктивний* (спрямований на передавання знань, навчальної інформації); *адаптивний* (скерований на передавання інформації з урахуванням середнього рівня знань усіх учнів); *локально-моделюючий* (орієнтований на передавання знань у певній конкретній галузі без урахування інших уявлень про дійсність); *системно-моделюючий* (спрямований на формування моделі світу, на розвиток в цілому, знання подаються у взаємозв'язках із знаннями з інших галузей).

СТИЛЬ СПІЛКУВАННЯ – стійка модель комунікативної поведінки, опосередкована індивідуальними особливостями (психотипом) мовця та характером його діяльності.

ТЕМБР (від франц. timbre) – забарвлення звука, що дає можливість розрізнити звуки однієї висоти у звучанні голосів.

ТЕМП мовлення, читання (від лат. tempus – час) – швидкість вимовляння/читання; у школі вимірюється кількістю слів за хвилину.

ТЕСТ - завдання стандартної форми, виконання якого дає можливість виявити рівень сформованості знань, умінь, навичок.

ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ – набір процедур, які поновлюють професійну діяльність учителя і гарантують кінцевий запланований результат. На відміну від методики, технологія не допускає варіативності, з неї не можна вилучити якийсь елемент. Необхідним для технологічного навчання є постійний зворотний зв'язок, внесення виправлення та змін у подальшу діяльність. Технологія – це комплекс, який складається з 1) планування результатів; 2) засобів оцінки для корекції та вибору оптимальних для конкретної ситуації методів і прийомів навчання; 3) набору моделей навчання, розроблених вчителем на цій основі.

Література. Пометун О.І, Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.: Наук.-метод. посіб.- К.: Видавництво А.С.К., 2004.

Токмань Ганна. Сучасні навчальні технології та методи викладання. Інноваційні технології: модульно-розвивальна система навчання // Дивослово, 2002. - № 11.

ФАКУЛЬТАТИВНІ ЗАНЯТТЯ - форма поглибленого вивчення предмета за вибором учнів, засіб розвитку пізнавальних інтересів школярів, їхніх

здібностей, професійної орієнтації. Завдання факультативних занять: розвиток інтересу до знань обраної наукової галузі, опанування знань, умінь, практичних навичок науково пошукової роботи (опрацювання першоджерел, систематизації здобутих знань, реферування, підготовки й виголошення учнівських наукових повідомлень і под.). Поширеними методами та прийомами у проведенні факультативних занять є лекція, робота з навчальною книжкою (самостійне опрацювання наукових статей, робота зі словниками й довідниками), самостійний аналіз матеріалу, підготовка наукових повідомлень (учнівських доповідей), їхнє обговорення.

ЯКІСТЬ ОСВІТИ – інтегральна характеристика навчального процесу та його результатів, що виражає ступінь їхньої відповідності поширених у суспільстві уявленням про те, яким має бути цей процес і якій меті він повинен слугувати. Якість сучасної освіти визначають за такими факторами: а) зміст, що включає кращі досягнення духовної культури та досвіду в певній сфері діяльності; б) високий рівень компетентності викладацького складу; в) інноваційні освітні технології та відповідна їм матеріально-технічна забезпеченість; г) гуманістична направленість; д) забезпечення потреби в знаннях, уміннях, розумінні.

Література. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Наук. видання/ За заг. Ред. С.М.Ніколаєнка, В.В.Тесленка. – К.: Пед.преса, 2007. Якісна освіта - запорука самореалізації особистості: тези доповіді Міністра освіти і науки України С.Ніколаєнка на Підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України, 10 серпня 2007 р.